

12 Subat 2017

8821 ÇILINGİR, Hamdi. Elmalılı Muhammed Hamdi Elmalılı Muhammed Hamdi
Yazır on waqf issues in the last period of Ottoman Empire. *İnsan & Toplum: Human & Society*, 5/9 (2015) pp. 48-54. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (1878-1942) was a prominent Ottoman scholar. Extended abstract of a preceding article in Turkish. 050737

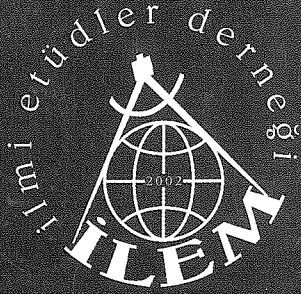
MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

21 Kasım 2017

Elmalılı ul. H. Y.
050737

958 FLÖHR, Benjamin. *Ein traditionalistischer Korandeaer im Dienste des Kemalismus: Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (1878-1942)*. Berlin: Schwarz, 2015 (Islamkundliche Untersuchungen, 326). 563 pp.

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

2002 yılında kurulan İlmî Etüdler Derneği'nin temel amacı ilim adamı yetiştirmek, ilmi anlayışı medeniyetimizin köklerinden hareketle yeniden yorumlamak ve yarınların farklı bir şekilde inşası için gerekli bilgi-birikimi oluşturmaktır. İLEM, İlmî üretkenlik açısından ciddi bir buhran yaşayan Türkiye'nin temel sorununun batılılaşma ile yaşanan kültürel kopuş olduğundan hareketle bu kültürel kopuş etrafında yaşanan sorunlara kuşatıcı çözümler üreten ilim adamlarının yetişmesine hizmet amacıyla 2002 yılında kurulmuştur. Hem içinde yaşadığı zamanın ruhunu, hem de kendi medeniyetini kavrayacak hidayet, dirayet ve feraset sahibi ilim adamlarının yetişebilmesi için İLEM bünyesindeki çalışmalar mukayeseli bir yaklaşımla yapılmaktadır.

İlmî Etüdler Derneği

Tel: 0216 3104318

Web: www.ilmietudler.org

E- mail: bilgi@ilmietudler.org

Katkıda Bulunanlar

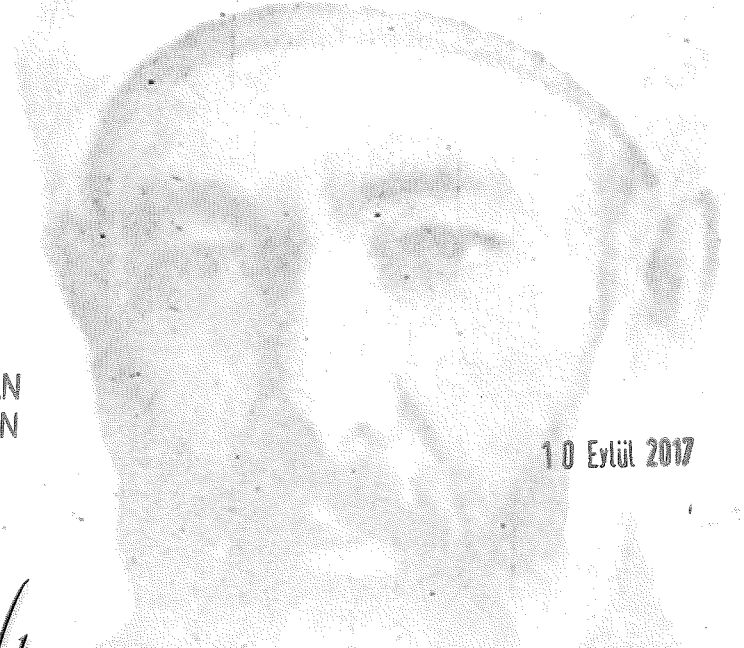
Program Danışmanı: Tahsin Görgün

Metin Yazarları: Faruk Yalçın, Mustafa Özel

Organizasyon: Abdullah Şanver, Adem Başpınar, Murat Şentürk

geçmişle gelecek arasında bir köprü

*Elmalılı Abd. H.
050737*

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

10 Eylül 2017

*Elmalılı
Muhammed
Hamdi Yazır*

**İLMİ ETÜDLER
DERNEĞİ**

16752 FLÖHR, Benjamin. *Ein traditionalistischer
Korandeur im Dienste des Kemalismus: Elmalılı
Muhammed Hamdi Yazır (1878-1942)*. Berlin:
Schwarz, 2015 (Islamkundliche Untersuchungen,
326). 563 pp.

Elmalılı Hamdi Yazır

050737

30 Nisan 2018

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

30 Nisan 2018

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

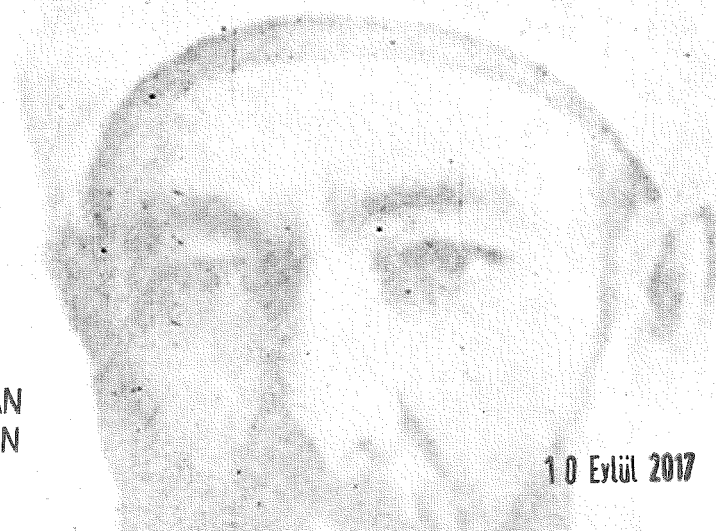
16663

Elmalılı Mevâ-ii
05-737

ÇILINGİR, Hamdi. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır on waqf issues in the last period of Ottoman Empire. *İnsan & Toplum: Human & Society*, 5 / 9 (2015) pp. 48-54. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (1878-1942) was a prominent Ottoman scholar. Extended abstract of a preceding article in Turkish.

geçmişle gelecek arasında bir köprü

Elmalılı İsmail H.
050737

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

10 Eylül 2017

Elmalılı
Muhammed
Hamdi Yazır

İLMİ ETÜDLER
DERNEĞİ

DOĞU'DAN BATI'YA DÜŞÜNCENİN SERÜVENİ

MEDENİYET PROJELERİNİN İNŞA SÜRECİNDE
ÇAĞDAŞ İSLÂM DÜŞÜNCESİ

9. Cilt

Proje Editörü

PROF. DR. BAYRAM ALİ ÇETİNKAYA

9. Cilt Editörleri

Doç. Dr. Selim EREN

Doç. Dr. Ali ÖZTÜRK

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	242388
Tas. No:	109 DOĞ16

İNSAN

İstanbul 2015

HAMDİ YAZIR VE DÜŞÜNCE DÜNYASI

Recep Kılıç*

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

(050737) Elmalılı, M. H.

23 Temmuz 2016

HAYATI VE ESERLERİ

hak Dini Kur'an Dili isimli tefsirinin girişinde kendisini 'halis Anadolu', öz 'Oğuz Türkü' olarak tanıtan Yazır, 1877/(1294) yılında Antalya'nın kazası Elmalı'da doğmuştur. Aslen Burdur'un Gölhisar ilçesine bağlı Yazır köyünden olan babası Numan Efendi, Elmalı Şer'iyye Mahkemesi'nde başkâtip olarak çalışmıştır. Hamdi Yazır, Elmalı'da Rüşdiye'yi bitirdikten sonra, öğrenimini sürdürmek üzere 1893/1310 yılında Elmalı'dan İstanbul'a gitmiş, İstanbul'daki on dört yıllık tahsil hayatı sonucu 1907/1324 yılında 'Beyazıt Ders-i âmm'ı olarak icazet almıştır. Beyazıt Camii'nde derslerine devam ettiği ve icazet aldığı Kayserili Mahmud Hamdi Efendi "Büyük Hamdi", kendisi de "Küçük Hamdi" diye anılmaya başlanmış; yazılarında da bu imzayı kullanmıştır. Soyadı kanunu çıkınca babasının köyünün ismi olan "Yazır"ı soyadı olarak aldıysa da daha çok doğum yerine nisbetle "Elmalılı" diye meşhur olmuştur. 1904 yılında girdiği ruûs imtihanını kazanmış, bu sırada devam ettiği Mekteb-i Nüvâb'ı birincilikle bitirmiş, bireysel gayretiyle edebiyat, felsefe ve musiki alanında kendisini yetiştirmiştir. Ülkeyi çağdaş ilim ve medeniyet seviyesine ulaştırmaya vesile olabileceği ümidiyle meşrûtiyet idaresini savunduğundan İttihad ve Terakkî Cemiyeti'nin ilmiye şubesine üye olmuş, şeriata uygun bir meşrûtiyet modeli geliştirmek için çalışmalar yapmıştır.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Felsefesi Anabilim Dalı. [e-posta: kilicrecep@gmail.com]

1. H. Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. I, İstanbul: Eser Kitabevi, 1971, s. 17.

557-596

Elmalılı Hamdi Yazır (1878–1942)

Life

Elmalılı Hamdi Efendi was born in Elmalı, a district of Antalya, to a family originally from Burdur. His father, Hoca Numan Efendi, migrated from the Yazır village of Gölhisar and settled in Elmalı, where he later completed his education and became the Head Clerk of the Religious Court (*Şeriye Mahkemesi Başkatibi*). Hamdi's mother was Fatma Hanım, the daughter of a local family of *ulema* in Elmalı. Hamdi completed his primary and secondary (*Rüşdiye*) education in his native town of Elmalı. In 1895 he came to Istanbul with his maternal uncle, who was also an educated man in religious sciences. In Istanbul the young Hamdi continued his studies at the *madrassa* of the Bayezid Mosque, where his mentor was Kayserili Mahmud Efendi, also studying under some other important scholars of the time before he graduated. In 1905 he passed the *Ruus* examination and entered *Mekteb-i Nuvvab* (School for Islamic judges). In 1908 he graduated from that school with distinction and became a *qadi* (Islamic Judge). Between 1905 and 1908 he also taught as a lecturer at the *madrassa* of the Bayezid Mosque and was also appointed to the *Meşihat Mektubi Kalemi* (Secretariat of Religious Affairs). He also taught different subjects of Islamic Sciences, such as *fiqh* (jurisprudence), *mantık* (logic) and *ahkam-i evkaf* (legal provisions on the pious foundations) in various institutions. In 1908 he was appointed as a member of the *Meclisi Maarif* (Educational Council), and in the same year he attended *Huzur Dersleri* and became a *ders-i am* (public lecturer). After the 1908 Revolution and the reestablishment of the Constitution he was elected as a deputy to the Ottoman Parliament. During the deposition of Sultan Abdülhamid II in April 1909, Hamdi penned the deposition decree. Later, on 4 August 1918, he became a member of the *Dar-ul Hikmeti İslamiye* (Faculty of Islamic Sciences) and on 2 April 1919 was appointed as president of this institution. He served as the Minister of Pious Foundations (*Evkaf Nazırı*) in the cabinets of Damad Ferid Pasha. On 15 September 1919 he was appointed as a member of the Senate. When the Turkish Republic was proclaimed on 29 October 1923 Hamdi was teaching logic (*mantık*) as a lecturer in the *Medresetul Mutehassin*. As he was a member of the Damad Ferid Pasha cabinet, he was held responsible for Ferid Pasha's policy against the Nationalist Liberation Movement and arrested. He was condemned to death but later acquitted of the charges against him and set free by

Islamist Thinkers in the Late Ottoman Empire and Early Turkish Republic

By

Ahmet Şeyhun

20 Temmuz 2016

YAYIMLANDIKTAN
GELEN DOKÜMAN

Elmalılı, Muhammed Hamdi (050737)

KODU YAYIMLANDIKTAN
GELEN DOKÜMAN

BRILL

LEIDEN | BOSTON

2015

241212

The Qur'an and its Readers
Worldwide
Contemporary Commentaries and
Translations

EDITED BY
Suha Taji-Farouki

23 Nisan 2016

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	241212
Tas. No:	297.2 QUR-R

OXFORD
UNIVERSITY PRESS

in association with

THE INSTITUTE OF ISMAILI STUDIES
LONDON

2015

3 (050737)

A Turkish Exegesis of the Early
Twentieth Century: Elmalılı
Muhammad Hamdi Yazır (d. 1942)
and his *Hak Dini Kur'an Dili**

ISMAIL ALBAYRAK

TODAY, THERE are more than 120 Turkish translations of the Qur'an, and there are numerous commentaries in Turkish. In addition, the last two decades have seen fundamental changes in the orientations of Qur'anic studies in Turkey, especially under the influence of the contributions of Fazlur Rahman, Mohammed Arkoun, Hasan Hanafi, Nasr Hamid Abu Zayd and Muhammad al-Jabiri. This chapter focuses on an influential Turkish Qur'an translation and commentary from the very early republican period, written by Elmalılı Muhammad Hamdi Yazır (d. 1942).¹ By way of introduction, it begins with a brief overview of the history of Turkish Qur'an translations and Qur'an commentaries, with special emphasis on the modern period, and a biographical sketch of our Turkish exegete.

Introduction

According to available information, the earliest Turkish translation of the Qur'an was produced by a group of scholars during the reign

* Thanks are due to Dr Zafar Ishaq Ansari, editor of *Islamic Studies* (Islamabad), for kindly granting permission to publish this re-edited and expanded version of the author's original article 'Turkish Exegeses of the Twentieth Century: Hak Dini Kur'an Dili', *Islamic Studies* 43, no. 3 (2004), pp. 391-413.

TANZİMAT'TAN GÜNÜMÜZE TÜRK DÜŞÜNÇESİ

Cilt 5

13 Subat 2016

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN
TEN DOKÜMAN

Tanzimat'tan Günümüze
AHLAKÎ VE EDEBÎ
Düşünce Temsilcileri

Editör ve Yazar: Süleyman Hayri BOLAY

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	238708
Tas. No:	920.0956 BOLAY

Ankara
2015

MUHAMMED HAMDİ YAZIR (ELMALILI) (D. 1877 - Ö. 1942)

Hüsameddin ERDEM

Elmalılı, M.H. (050737)

M. Hamdi Yazır, Dinî Düşünce bölümünde ayrıca ele alınacağı için hayatı, eserleri ve diğer düşünceleri oradan okunabilir.

İLMÎ ŞAHİSİYETİ

M. Hamdi Yazır Elmalılı, İslâm tümmetinin içtimaî vicdanını kaybetmesinin büyük felâketlere sebep olacağını, Müslümanları Avrupalılaştırmanın bir hata olduğunu ve kurtuluşun Avrupa'yı içimizde eritip kendi değerlerimizi korumakla mümkün olabileceğini yazılarında ısrarla belirtmiştir. Ona göre Batı'nın değerlerinden değil, ilminden faydalanmak gerekir. Çünkü insanlar ancak İslâmî esaslara bağlı kalmakla mutlu olabilirler. Esasen insanlık kendi türünü devam ettirebilmek için bir gün mutlaka İslâmiyet'i benimsemeye mecbur kalacak ve gelecekte İslâm dini daha iyi anlaşılıp uygulanacaktır.

AHLAKLA İLGİLİ BAZI YORUMLARI

Elmalılı'nın ahlak üzerine yazılmış müstakil bir eseri olmamakla beraber o birçok teorik ve pratik ahlak sorunlarını ele almış ve tartışmaya açmıştır. Onun ahlak görüşleriyle ilgili Mehmet Türkeri, "Elmalılı'nın Ahlak Felsefesi" adlı bir doçentlik çalışması yapmıştır.

Ahlak deyince Elmalılı, geleneksel ahlak anlayışının benimsediği ve Lisan'ül-Arabtan nakledilen *halk* ve *hulk* kelimelerinin çoğulunu anlar. Halk, gözle görülen ve idrak edilen nesnel varlıklara, hulk ise gönülle idrak edilen ruhî hâllere ait durumları dile getirir.

Ona göre ahlak; haddizatında güzel olan huydur. Kötü huylulura ise ah-laksız denilir. Ahlakta huyun istikrar/rusuh kazanması ve meleke hâline gel-

3352 - 3358

Tanzimat'tan Günümüze
DİNÎ VE TASAVVUFÎ
Düşünce Temsilcileri

Editör ve Yazar: Süleyman Hayri BOLAY

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	738709
Tas. No:	920, 0956 BOLAY

Ankara
2015

Tahsin GÖRGÜN'

Elmalı, M. H. (050737)

HAYATI VE ESERLERİ

Hayatı

M. Hamdi Yazır, 1878 senesinde Antalya'nın Elmalı Kazası'nda doğmuştur. Annesi Fatma Hanım, babası Gölhisar'ın Yazır Köyü'nden Numan Efendi'dir. Hamdi Efendi, ilk mektebi ve rüştiyeyi Elmalı'da bitirmiş; 1894 senesinde İstanbul'a gelmiş, tanınmış hocaların derslerini dinleyerek beğendiği hocayı seçmek suretiyle medrese sistemi içinde devrin tanınmış alimlerinden olan Kayserili Hamdi Efendi'den ve diğer tanınmış bazı hocalardan 14 yıl boyunca çeşitli dersler görerek tahsilini tamamlamış, 1324 senesinde Bayezit dersiâmi olarak icazet almıştır.

Aynı zamanda mekteb-i nüvvab-ı da bitirdi. Birçok medresede ders verdi. Meşihat dairesi kalemünde vazife üstlendi. İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra Antalya mebusu oldu. O dönemde yaygın eğilimin bir parçası olarak siyasî alanda da etkin oldu. Bir ara 1918'de *Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye* (Akademi-si) azası ve daha sonra da reisi oldu. Damat Ferid Paşa Hükûmetinde Evkaf Nâzırlığı yaptı. Cumhuriyetin ilanından sonra inziva hayatı yaşadı.

"*Hak Dini Kur'an Dili*" isimli tefsirinin girişinde kendisini '*halis Anadolu-lu Kayı boyundan öz 'Oğuz Türkü'*² olarak tanıtan Yazır, '*Mülkiyye*'de, '*Mekteb-i Kuzat*' ve '*Medrese-i Mütehassisin*'de sırasıyla '*ahkâm-ı evkâf ve arazi*', '*fıkah*' ve '*mantık*' dersleri okutmuştur. Bir müddet '*Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye*' reisiği yapan Hamdi Yazır, 27 Mayıs, 1942 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir.

Bu esnada bir fıkah kitabı yazarken Batı hukukunu incelemek isteyince karşısına Batı felsefe tarihi çıktı. Bunun üzerine 40 günde Fransızca'yı ilerlete-

¹ Prof. Dr., 29 Mayıs Üniversitesi Felsefe Bölümü Başkanı.

² Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. I, İstanbul 1971, (Üçüncü Baskı), s. 17.

Elmalılı Muhammed
Hamdi Yazır

4.5.4

Elmalılı Mh. Hamdi Yazır

Elmalılı Muhammed Hamdi

Yalçın TOPÇU

Temel İslam Bilimleri Kelam
Yüksek Lisans Tez
Elmalılı Hamdi Yazır'a Göre İsbet-i Yacib

Danışmanı: Doç.Dr. Muhittin BAĞÇECİ

Erciyes Üniversitesi
İlâhiyat Fakültesi (Tarihsiz).

08 HAZİRAN 1996

26 MAYIS 1993

ELMALILI MUHAMMED HAMDI YAZIR

DİKBİYİK, Coşkun, "Elmalılı Hamdi Yazır'ın Felsefe Yönü ve Tefsirindeki Felsefe Unsurlar",
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Doç. Dr. Mustafa Çağrıç), Marmara
Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1987.

4.5.4

Hüsrev Subaşı

• Vefatının 50. yılında Muhammed Hamdi Yazır
Sempozyumu, 27 Mayıs 1992, Ankara, "Hamdi"
Yazır'ın Hattatlığı"

08 NİSAN 1993

ELMALILI MUHAMMED HAMDI
99- Elmalılı M.Hamdi Yazır'ın Felsefi Yönü ve Tefsirindeki Felsefi
Unsurlar.

Coşkun DİKBİYİK

Tez Yön.: Yrd.Doç.Dr. Mustafa ÇAĞRICI

Kabul tarihi: 16.2.1987

(İslam Felsefesi)

M.Ö.İ.F.

Osmanlıların son dönemlerinde yetişen ve daha çok bir müfessir

olarak bilinen Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın felsefi yönü incelenen bu
çalışmada; önce Elmalılı'nın kısa biyografisi verilmiş, daha sonraki
bölümlerde Elmalılı'nın felsefe anlayışı ve belli başlı felsefi konular
hakkında görüşleri açıklanmıştır.

28 TEMMUZ 1994

297.211
QU.T

Quran. Arabic and Turkish

Hak dini Kur'an dili: yeni mealli Türkçe
tefsir / translated by Muhammed Hamdi Yazır.-
İstanbul: Diyanet İşleri Reisliği, 1935-39.
9 vol.; 22,5 cm.- (T.C. Diyanet İşleri
Reisliği neşriyatından; 5)
Translation and commentary in Turkish
With: Arabic text
9 th vol. is index

1. Koran, Translations - Turkish I. Yazır,
Muhammed Hamdi (tr.) II. Title III. (Series)

5

080226 HAK DİNİ KUR'AN DİLİ
050737 ELMALILI MUHAMMED HAMDI

13. ERSÖZ, İsmet (Öğretim Üyeliği Tezi)

Selçuk Üniv. İlâhiyat Fak. Konya 1977, 1 c, III+200 s, eb:23x20 cm.

Öğretim üyeliği tezinin adı :

" Elmalılı Mehmed Hamdi Yazır ve Hak Dini Kur'an Dili."

Hamdi Yazır'ın, hayatı, ilmi şahsiyeti ve eserleri ele alınmıştır.
Elmalılı'nın tefsirindeki metodu ele alındıktan sonra günümüz komularından
tefsirinde temas ettikleri mes'elelere geçilmiştir. Bu konular, ayrı ayrı
ele alınarak genel mahiyette bir "Somuç"la tez tamamlanmıştır.

10 OCAK 1996

28 MAYIS 1993

~~Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır~~

• Milli düzeyde ilmi toplantı:

• Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Fıkıh usulü
anlayışı,

Elmalılı M. Hamdi Yazır Sempozyumu, 4-6 Eylül
1991, Elmalı

i. Kâfi Dönmez

İSLÂM'IN YENİLİKÇİLERİ

-III-

İslâm Düşünce Tarihinde Yenilik Arayışları
Kişiler, Fikirler, Akımlar

R. İhsan Eliaçık

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi Yavuz AFIGIT Bölümü	
Dem.No.	120680
Tes.No.	181.209 ELİ-i

©Söylem Yayınları: 13
İnceleme-Araştırma Dizisi: 5

Editör: *İslam Özkan*
Tashih: *Aloda Öz - Mesut Kaplan*
Ofset Hazırlık: *Literal Tanıtım*
Kapak Tasarım: *Ahmet Mayalı*

İstanbul Matbaa Mücellit
0212. 637 93 00

Nisan 2002

ISBN
975-8530-05-4

Söylem Yayınları
Büyük Reşit Paşa Cad. No: 22/37
Vezneciler / İstanbul
Tel&Fax: (0212) 513 04 29
soylemyayinlari@hotmail.com

İTHAF

Bu kitabı, her yönüyle zor bir zamanda kitap yazmak gibi bir "çılgınlığı" ısrarla sürdürdüğüm halde sabır ve anlayışını hiç eksik etmeyen eşim **Nurten'e**, "Baba, bilgisayarla oynarken bu kitabı yazdın demek!" diyen sevgili küçük kızım **Mahinsu'ya**, **Zehra'ya**, **Zeynep'e**, **Muaz'a** ve **Mus'ab'a**, Annem **Şerife Hanım'a** ve Babam **Muammer Eliaçık'a** ithaf ediyorum.

İslâm'ın Yenilikçileri

ELMALILI HAMDİ YAZIR

(1878-1942)

"Devamlılık içinde yenilenme, yenilenme içinde devamlılık. İşte insanın aradığı budur. İnsanın asıl zevki buradadır. Devamlılığı gözetken akılla, sürekli değişme isteyen hislerin sağlayacağı birlik asıl olması gerekeni ortaya çıkaracaktır."
Elmalılı Hamdi Yazır

Çağdaş İslâmcılığın "ilk dönem yenilikçileri"nden seçtiğimiz son üç sima, **Elmalılı Hamdi Yazır** (öl. 1942) **İzmirli İsmail Hakkı** (öl.1946) ve **Musa Carullah Bigiyef'dir** (öl. 1949).¹

¹ Kökleri **Dehlvi'ye** (öl. 1776) dayanan, **Efgani** (öl. 1898), **Seyyid Ahmed Han** (öl. 1898) ve **Abduh'la** (öl.1905) tarih sahnesine çıkan, **Ahmed Cevdet Paşa** (öl. 1895), **Tunuslu Hayreddin Paşa** (öl.1890), **Filibeli Ahmed Hilmi** (öl. 1914), **Said Halim Paşa** (öl. 1920), **Seyyid Bey** (öl. 1924), **Mehmed Akif** (öl. 1936) gibi önceki bölümlerde ele aldığımız Osmanlı İslâmcıları tarafından da benimsenen, **Muhammed İkbâl** (öl. 1938) tarafından tutarlılıkla savunulan yenilikçi İslâm'ın bu ilk kuşağı, bu bölümde ele alacağımız üç sima ile (Elmalılı, İzmirli İsmail Hakkı, Musa Carullah) sona eriyor. Aslında bunlara **Halim Sabit** (öl. 1946)) **İsmail Fenni Ertuğrul** (öl. 1946) **Ahmed Hamdi Akseki** (öl. 1951) **Said-i Nursi** (öl. 1950) **Şemseddin Günaltay** (öl. 1961) ve **Eşref Edip** (öl. 1971) vb. eklenebilir. Fakat ben bu üçünü seçtim. Bunlar "ilk dönem" yenilikçi kuşağın Cumhuriyet dönemi sonrası sarkan simalarıdır. Çağdaş İslâmcılığın ilk dönem yenilikçiliğinin akibetini ve ne yönde seyrettiğini anlamak için bu simalar oldukça önemlidir. Bu simalardan sadece üçünü ele alacak, yeri geldikçe diğerlerine de atıfta bulunacağız.

24 HAZİRAN 2003
MADDE YATIRILMADIKTAN
SONRA GÖLEN DOKÜMAN

07 EKİM 1997

RİSÂLE YAYINLARI
Büyük Eserler Dizisi No : 1

İncelendi

Elmalı Muhammed

Hamdi Yazır (409-410)

Dr. İqbal Karamali

TÜRKİYE'DE İSLÂMÇILIK DÜŞÜNÇESİ

METİNLER / KİŞİLER

I

Hazırlayan:
İSMAİL KARA

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Ansiklopedisi
Müdürlüğü

Kayıt No : 3863-7

Tasvir No : 227-01
KAR-T

RİSÂLE
BASIN - YAYIN LTD.

Çatalçeşme Sok. Üretmen Han No. 405
Cağaloğlu/İstanbul
Tel. 511 48 63
PK. 399 - Sirkeci

Kapak düzeni : Selim Yağmur
Tasarım : Yaylacık Matbaası
Baskı : Cihan Matbaacılık A.Ş.
Yayıncı : Acar Ciltevi

Ekim 1997

HAYATI VE ESERLERİ

Elmalı Hamdi Efendi 1878 de Antalya'nın Elmalı kazasında doğdu. Ailesi Burdurludur. Babası Hoca Numan Efendi, küçük yaşında Burdur'un Gölhisar kazasının Yazır köyünden ayrılarak Elmalı'ya geldi, tahsilini orda tamamladı ve Şeriye Mahkemesi Başkâtibi oldu. Annesi Elmalı ulemasından Esad Efendi'nin kızı Fatma Hanım'dır.

İlk tahsilini Elmalı'da yaptı, Rüşdiyeyi de burada bitirdi. Hafızlığını yapmış, Arapça okumuş ve İslâmi ilimlerde ön bilgileri edinmiş olarak dayısı Hoca Mustafa Sarılar'la birlikte İstanbul'a geldi (1895). Kayserili Mahmud Hamdi Efendi'nin Bayezid Camii'ndeki derslerine devam etmeye başladı (Hocasının adı da Hamdi olduğu için daha sonraları kendisine Küçük Hamdi lakabı verilecektir). Devrin diğer hocalarından da faydalandı ve icazet aldı. 1905 te ruûs imtihanını kazandı. Mekteb-i Nuvvab'a girdi ve buradan birincilikle mezun olarak kadî icazetnâmesi aldı. 1905'ten 1908 yılına kadar Bayezid Camii'nde ders okuttu. Bu göreviyle birlikte Meşihat (Şeyhül-İslâmlık) Mektubî Kalemi'ne tayin edildi (Ekim 1906), bir yandan da Mekteb-i Nuvvab'da ahkâm-ı evkaf, Medresetü'l-Vâizin'de fıkıh, Medrese-i Süleymaniye'de mantık, Mülkiye Mektebi'nde ahkâm-ı evkaf derslerini okuttu, Meclis-i Maarif azalığı yaptı. İki yıl da Huzur Dersleri'ne muhatab olarak katıldı. 1908 de dersiam oldu. Bu yıllarda dışarıdan felsefe, edebiyat, riyaziye tahsil etti, Sâmi ve Bakkal Arif Efendilerden hat dersleri aldı.

II. Meşrutiyetin ilanından sonra kurulan Meclis-i Mebusan'a Antalya mebusu olarak girdi. Görevi olmadığı halde II. Abdülhamid'in hal'i için gereken hal' fetvasını yazdı. Daha sonra sırasıyla Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye azalığına (4 Ağustos 1918), ardından bu müessesenin reisliğine (2 Nisan 1919) tayin edildi. Damad Ferid Paşa'nın 1 ve 2. kabinelerinde Evkaf Nazırlığı'nı üstlendi, 15 Eylül 1919 da ise Ayan (Senato) azalığına tayin edildi. İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin ilim şubesinde görev aldı.

Cumhuriyetin ilanı sırasında Medresetü'l-Mutehassisin'de mantık hocası idi. Damad Ferid Paşa kabinelerindeki görevi dolayısıyla, Millî Mücadele aleyhinde bu kabinelerin verdiği karardan sorumlu tutuldu, gıyabında idama mahkum edildi. Fakat Ankara İstiklal Mahkemesi'nde görülen mahkemede be-

Son 1961 Tarihli Tez, Sanatkarlığı

ELMALILI HAMDİ EFENDİ VE HAT SANATIMIZDAKI YERİ

Doç. Dr. M. Hüseyin SUBAŞI
Marmara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

I. KISACA HAYATI:

A) Doğuma ve Ailesi :

Mehmed Hamdi, Haziran 1878 (C. ahire 1295) de Antalya'nın Elmalı ilçesinde dünyaya geldi. Babası Şer'iyye Mahkemesi başkâtibi Numan Abdülmennan¹ Efendi, annesi Elmalı ulemasından Mehmed Efendi'nin kızı Fatma Hanımdır. Büyükbabası Mehmed Efendi, onun babası Bekir Efendi, onun da babası Bedreddin Efendi olup², hepsi de ilmiye sınıfına mensup idiler³. Aslen Burdur'a bağlı Gökhisar nahiyesinin Yazır köyünden olmalarına rağmen babası Numan Efendi'nin Elmalı'ya gelip yerleşmesi ve buradan evlenmesi sebebiyle küçük Hamdi burada doğdu.

B) Öğrenim Hayatı :

Elmalı'da İbtidai Mektep ve Rüşdiye'yi bitiren Mehmed Hamdi, hafızlığını da bu kasabada tamamladı. Yörenin değerli hocalarından Arapça, Feraiz (İslam Miras Hukuku) ve Fıkıh dersleri aldı. Daha sonra onbeş yaşında iken⁴ dayısı Hoca Mustafa Zekâi (Sarılar) Efendi'nin teşvik ve himayesi ile⁵ buradan ayrılarak tahsilini ilerletmek amacı ile İstanbul'a geldi. Küçük Ayasofya Medresesinde ikamet ederek buradaki cami derslerine devamla başladı. Babasından, bir süre de müderris Sofu İbrahim Efendi'den ve daha bazı zevattan dersler aldı. Tedkikat-ı Şer'iyye Meclisi reisi Kayserili Mahmud Hamdi Efendi'nin Bayezid Camii'ndeki derslerine devam ederek Arapça ve dinî ilimlerde icazet aldı⁶. Özel olarak matematik, felsefe ve edebiyatla ilgilendi. Çok kısa bir süre içinde Fransızca öğrendi. 1905'de Mekteb-i Nüvvâb'ı⁷ (Hukuk Fakültesini) birincilikle bitirerek altın madalya ve beratla ödüllendirildi.

C) İlim ve Siyaset Adamlığı :

Şubat 1905 (Zilhicce 1322) de girdiği ruûs imtihanında ehliyetini isbat ederek uhdesine ders-i âmlık görevi tevdi edildi. Bu sıfatla Bayezid ve Şehzâde Camilerinde ders vermeye başladı. 1906 Ekim'inde Meşihat-ı İslâmiyenin Mektubî Kalemine girdi. Daha sonra Nüvvâb, Kuzat ve Mülkiye mekteplerinde ve Medresetü'l-Vaizîn'de Fıkıh, Ahkâm ve Nizamât-ı Evkaf ve Mantık okuttu.

Meşrutiyetin ilânını müteakip daha 30 yaşında idi ki, Antalya milletvekilliğine seçilerek Meclis-i Mebûsan'a girdi (1908). Ertesi yıl evlenen Mehmed Hamdi Efendi, kısa zamanda etkili şahsiyeti ile öne çıktı ve 1876 Kanun-ı Esasîsinin değiştirilmesi hakkında kaleme aldığı mazbata ile ilmi ve siyasi kudretini ortaya koydu. Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi hususundaki fetvanın metnini onun kaleme aldığı iddialarına

1 "Abdülmennan" ilavesi , sadece sayın Faruk Topbaş'ın doğumuna tarih olmak üzere yazdığı 1350 (1933) tarihli ta'lik küt'a'nın uzunca ketebeinde yer almaktadır.

2 M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1935, c.I, s.17.

3 İbnülemin Mahaud Kemal İnal, Son Hattatlar, İstanbul 1954, s.108.

4 M. Hamdi Yazır, a.g.e., s.17.

5 İsmet Ersöz, Elmalılı M. Hamdi Yazır ve Hak Dini Kur'an Dili, Konya 1976, Basılmamış doktora tezi, s.5 ; Dr. Fatma Paksüt, "Merhum Dayım M. Hamdi Yazır I", Altınoluk, İstanbul, Nisan 1992, sa. 74, s.20.

6 M. Hamdi Yazır, a.g.e., s.15 ; Ömer Nusuhi Bilen, Büyük Tefsir Tarihi, İstanbul 1974, c.II, s.785.

7 Yeğeni Dr. Fatma Paksüt, "Merhum Dayım Hamdi Yazır I", Altınoluk, İstanbul 1992, sa. 74, s.22'de, babasının bir mektubuna binâen Mekteb-i Nüvvâb'dan mezuniyeti için 1907 tarihini veriyorsa da, Erenköy Z. Paşa Camii'ndeki levhasının ketebe'sinde «Dârü'l-Fünûn-î Şâhâne Ulûm-î 'Alîyye-î Diniyye' 1. sene müdâvimlerinden M. Hamdi» imzası ile 1320 (1902) tarihi ve burada üç yıl okuduğu Bk. İnal, a.g.e., s.107) göz önünde tutulursa, burayı 1905'te bitirmiş olması icab eder.

çecileri arasında yer aldı, Türk kelimesine Veled Çelebi ile "vav" harfi eklenerek yazdıklarından "vavlı Türkler" sanıyla tanındı. İlk yazıları *Tercüman-ı Hakikat*'te çıktı. Sonra *Maarif*'te, *İkdam* gazetesinde, *Musavver Malûmat*, *Servet-i Fünun*, *Türk Yurdu*, *Bilgi*, *Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*'nda yazdı. Macarların *Keleti Szemle* adlı dergisinde *Balhasanoğlu* ve *Balkanoğlu* imzaları ile 1902-193 arasında Fransızca olarak Kilis, Besni ve Erzurum ağızlarına dair üç makalesi yayımlandı. Kendisi de *Medresetü'l-Edeb* adlı bir dergi çıkardı. Arapça, Farsça, Fransızca ve Uygurca bildirdi. Türk Tarihi üzerine yazdığı eserlerden dolayı Amerika'dan 1892'de düzenlenen Chicago sergisinde madalya aldı. Fransa'da kurulu Soci  t   Asiatique'te üye idi. Kendi kendini yetiştirmesine rağmen Üniversitede Türkolojiiyi kuran ilk müderris oldu. Türk Dil Kurumu'nun kuruluş çalışmalarına da katıldı. **Eserleri:** *Arkadaş Bana Fransızca Öğret* (İst. 1888), *Ev Kızı* (İst. 1890), *Kitap* (İst. 1893), *Güvercin Postası* (İst. 1888), *Yeni Tertiple Muhtasar Osmanlı Sarfı* (İst. 1880), *Muhtasar Osmanlı Nahvi* (İst. 1892), *Lügat'ı İlmiye ve Fenniye* (Hasan Tahsin ile, İst. 1892), *Osmanlı Sarfı* (İst. 1894), *Mükemmel Sarf ve Nahv-i Osmanî* (İst. 1895), *En Eski Türk Yazısı* (İst. 1897, *Pek Eski Türk Yazısı* adı ile 2.bs.1911), *Ural ve Altay Lisanları* (tamamlanmamış, İst. 1895), *Orhun Abideleleri* (İst. 1896), *Hibetü'l-Hakayık* (2 ks. 1918), *Osmanlı Tarihi* (Mehmet Ârif ile, İst. 1918), *Gök Sancak* (Leon Cahun'den çev.1912, *Gök Bayrak* adıyla 2.çev. Galib Bahtiyar,1933), *Eski Savlar* (İst. 1922), *Bektaşî İlmihali* (İst. 1925), *Celâleddin Harzemşah A. Neseî'nin Moğol istilâsına dair eserinden*, 1934).

Kay.: A. Dilaçar, "Necip Asım Balhasanoğlu-Yazıksız" *Türk Dili*, sayı:210, Mart 1969; Fahri Çoker, *Türk Tarih Kurumu-Kuruluş Amacı ve Çalışmaları*, Ank. 1983; TDEA 8/572-573; Altan İmre, *Necip Asım Yazıksız*, *Türkiyat Ens. Tez.* 522. ♦♦M. CUNBUR

YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi (1878-27.5.1942): Din bilgini, müfessir. Antalya'nın Elmalı ilçesinde doğdu. Babası hoca Numan Efendi, küçük yaşta Burdur'un Gölhisar ilçesine bağlı Yazır köyünden çıkarak Elmalı'ya yerleşti ve orada öğrenim gördü. Şeriye Mahkemesi Başkatiibi oldu. Annesi Elmalılı bilgin Esad Efendinin kızı Fatma Hanım'dır. Hamdi Ef. ilk öğrenimini Elmalı'da yaptı ve rüşdiyeyi de burada bitirdi. Aynı yerde hafızlığını dinletti, Arapça öğrendi ve İslâmî ilimlerde ön bilgileri aldı. Dayısı Hoca Mustafa Sıralar'la İstanbul'a geldi (1895). Bayezıt Camii'nde Mahmud Hamdi Efendinin derslerine devam etti. 1905 yılında ruus imtahanını kazandı. Mekteb-i Nuvvab'a girdi ve birincilikle bitirip kadı icazetnamesi aldı. Bu arada Mekteb-i Nuvvab'da ahkâm-ı evkaf, Medresetü'l-Vaizin'de fıkıh, Süleymaniye Medresesinde mantık, Mülkiye Mektebinde ahkâm-ı evkaf dersleri verdi. Meclis-i Maarif azalığına atandı. İki yıl Huzur Dersleri'ne katıldı. 1908'de dersiam oldu. Bu yıllarda dışarıdan felsefe, edebiyat, riyaziye öğrenimi gördü. Sami ve Bakkal Arif Efendilerden hat öğrendi. Meclis-i Mebusan'a Antalya üyesi olarak katıldı. 4 Ağustos 1918'de Daru'l-Hikmeti'l-İslâmiye üyesi oldu. 2 Nisan 1919'da da başkanlığına getirildi. Damat Ferit Paşa Kabinesinde Evkaf Nazırlığı yaptı, 15 Eylül 1919 yılında Ayan (Senato) azalığına atandı. İttihat ve Terakki Cemiyetinin ilim şubesinde görev aldı. Cumhuriyet'in ilanı sırasında Medresetü'l-Mutehassisin'de mantık hocası olarak görev yapıyordu. İstanbul'a yerleşti. Bu yıllarda daha önce başlamış olduğu Metalib ve Mezahib adlı tercüme çalışmasını tamamladı. Prens Abbas Halim Paşanın teşvikiyle Hukuk Kamusu hazırlamaya başladı. Daha sonra TBMM'nce kararlaştırılan ve Diyanet İşleri Başkanlığınca kendisinden istenen Kur'an-ı Kerim tefsirini yazdı. İstanbul'da vefat ederek Sahra-yı Cedid Mezarlığına defnedildi. Elmalılı'nın *Beyanu'l-Hak*, *Sirat-ı Müstakim-Sebilü'r-Reşad* dergilerin-

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

**ELMALILI VE MEVDUDİ'NİN
TEFSİRLERİNE
KARŞILAŞTIRMALI
BİR YAKLAŞIM**

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	69099
Tas. No:	297.2 ÖZE.E

Tez

Mustafa ÖZEL

Doç. Dr. Ömer DURLU

İZMİR
1999

Elmalılı Hamdi Efendi ve Hat Sanatımızdaki Yeri

Doç. Dr. Hüsrev Subaşı

Özet

Summary

Elmalılı M. Hamdi Yazır (1878-1942) Türk dili ile yazılmış en geniş tefsirin kendisine ait olması sebebiyle daha çok ilmi şahsiyeti ile tanınmıştır. Halbuki onun Türkiye ve dünyadaki sanat ve ilim çevrelerince keşfedilememiş engin bir sanat dünyası, Türkçe, Arapça ve Farsça şiirleri vardır. Duygulu ve didaktik bir şairdir. Tezhip ve cilt sanatlarıyla meşgul olmuş, tırnakla yazı yazmış, süslemeler yapmıştır. Musikiye aşına olup iyi bir hânende (okuyucu) dir. Fakat bunların hepsinin üstünde o geleneksel Türk hat sanatının tüm nevilerinde eser vermiş bir hattattır.

İlk hat derslerini babası ve ilk mektep hocasından alan Hamdi Efendi, İstanbul'da Bakkal Filibeli Hacı Arif Efendi (1830-1909) ve ünlü celi hattatı Sami Efendi (1838-1912)'nin meşklarına devam etti. Kısa zamanda sülüs, nesih, talik, rek'a, icazet ve özellikle celi yazının inceliklerini öğrendi.

Cami, müze ve özel koleksiyonlarda eserleri bulunmaktadır. Pek güzel kompozisyonlar, orijinal istifler ortaya koymuştur. Pek çok hattat hat nevilerinden sadece bir ikisinde eser vermişken, o her nevide kalem kullanmak süretiyle bir hutû-ı mütenevvia hattatı olduğunu göstermiş, çağdaşı ve daha sonra gelecek meslekdaşları karşısında tüm bu sanatçı şahsiyeti ile çok örnek bir çizginin sahibi olmuştur.

Ünlü hat üstadı ve münekkidi Necmeddin Okyay (1883-1976) onun hattatlığı konusunda şöyle demiştir:

"Hamdi Efendi daha çok ilim ile iştigal etmekle birlikte, ekseri vaktini yazmaya ayırabilse idi, hattat olarak onun adı yanında kimsenin nâmı kalmazdı."

Elmalılı M. Hamdi Yazır (1878-1942) has been known for his interpretation of Qur'an in Turkish: *Hak Dini Kur'an Dili*. In fact, he was not in the art world. With his Turkish, Arabic and Farisi poems, he gave excellent samples of sensitive and fluent poems. He was also involved in decorative arts, book-binding and music. Above all, he was a master of Traditional Islamic calligraphy.

Hamdi Efendi took his first calligraphy lessons from his father and his elementary school teacher. Later he took instruction from master calligraphers, Bakkal Filibeli Hacı Arif Efendi (1830-1909) and Sami Efendi (1838-1912). In a short time he mastered Thuluth, Naskh, Talik, Reg'a and Jal'i styles.

His work can be found in many masque, museum and private collections. He has excellent compositions and original designs. While many calligraphers excelled in only few styles, he mastered in all styles of Islamic calligraphy. He was followed by many calligraphers.

A renowned calligrapher, Necmeddin Okyay (1883-1976) commented: "If Hamdi Efendi had spent most of his time with calligraphy, he would have out famed all other calligraphers."

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

167929
E
297.2
TDN.K

Elmalılı Muhammed Hamdi (50737)

**KURAN'IN MODERN TEVİLİ AÇISINDAN ELMALILI
M. HAMDİ YAZIR'IN TEFSİRİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İbrahim TUNCER

Enstitü Ana Bilim Dalı: TEMEL İSLAM BİLİMLERİ

Enstitü Bilim Dalı: TEFSİR

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Yunus EKİN

1

Adapazarı 2003

TÜRKİYE DIYANET VAKFI
YAYIN MATBAACILIK VE TİCARET İŞLETMESİ

Meşrutiyet Cad. Bayındır Sk. No: 55 • Kızılay/ANKARA
Tel: (312) 418 59 49 • 417 09 04 • 425 27 75
Telex: 43 433 tdvk tr. • Fax: (312) 417 00 09

Yayın No: 163
Kaynak Eserler Serisi: 12

ISBN 975-389-170-9
95.06.Y.0005.163

04 ARALIK 1995

MADDE YAYINLANMIŞTAN
SONRA GYLEN DOKÜMAN

Bu kitap
Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi'nin
Dizgi, Fotomekanik, Ofset ve Cilt Tesislerinde
hazırlanmıştır.

Vakıf
Elmalılı M. Hamdi Yazır
Türkiye Diyanet Vakfı
Kütüphanesi

TÜRKİYE DIYANET VAKFI YAYINLARI / 163

ELMALILI M. HAMDİ YAZIR GÖZÜYLE VAKIFLAR

(Ahkâmu'l-Evkaf)

Dr. Nazif ÖZTÜRK

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezî Kütüphanesi	
Demirbaş No:	134818
Tasnif No:	297.542 YAZ.A

ANKARA / 1995

KİTABEVİ Yayın no: 79

Kapak: Yazıevi

Dizgi: Nimet İlkgül

Baskı ve cilt: Umut

ELMALILI M. HAMDİ YAZIR

A. Cüneyd Köksal
A. Cüneyd
Murat Kaya
M.K.
İSAM'A
Hediğemizdir

MAKALELER

II

Hazırlayanlar
Cüneyd KÖKSAL
Murat KAYA

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	61982
Fas. No:	297.4 YAZ.M

KİTABEVİ

Çatalçeşme Sok. No: 52/A Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0.212) 512 43 28 - 511 21 43 . Faks: 513 77 26

1. Baskı
İstanbul Haziran 1998

16 NİSAN 1998
MADDE 75
SONRUKA
16 NİSAN 1998

TÜRKİYE DİYANET VAKFI
YAYIN MATBAACILIK VE TİCARET İŞLETMESİ

Masrutiyet Cad. Bayındır Sk. No:55 • Kızılay/ANKARA
Tel:418 59 49 • 417 09 04 • 425 27 75
Telex:43 433 tdvk tr. • Fax:417 00 09

050737

Elmalele Muhammed Hamdi

19 EKİM 1993

Yayın No - 109
Sempozyumlar-Paneller Serisi - 1

ISBN 975-389-105-9
93.06.Y.0005.109

Bu kitap
Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi'nin
Dizgi, Fotomekanik, Ofset ve Cilt Tesislerinde
hazırlanmıştır.

TÜRKİYE DİYANET VAKELAYINLARI/ 109

Elmalele

M.HAMDİ YAZIR

SEMPOZYUMU

4-6 EYLÜL 1991

SEMPOZYUM

Türkiye Diyanet Vakfı
İslam Araştırmaları Merkezi
Kütüphanesi

Demirbaş No: 122264

Tasnif No: 922.972
ELM.M

ANKARA - 1993

ELMALILI ve ÇANTAY'IN 'MUKADDİMELERİ' ÖZELİNDE
'ÇEVİRİ OLGUSU' ve 'KUR'ÂN MEÂLLERİNE' DAİR

Okt. Dr. Hasan YILMAZ*

ÖZET

Bu makalede, 'Kur'ân Meâllerinde' 'dil, anlam ve kavram dünyası' açısından daima göz önünde bulundurulması gereken önemli bazı hususlar ve "Elmalılı (ö. 1942) ve Çantay'ın (ö. 1964) 'mukaddimleri' özelinde 'çeviri olgusu' üzerinde durulacaktır.

Çalışmanın temel amacı ise, bunların gerekliliğini ve söz konusu 'mukaddimelerin' önemini vurgulamak; 'Meâl Dünyasına' bir katkı sağlamaktır.

Müellif Hasan Basri Çantay'ın bu eserinin, "İzahlı Meâl-i Kerim" in, 'Meâl - Tefsir Geleneğine' ve 'Meâl Metodolojisine' büyük bir katkı sağladığını; bundan sonraki 'Meâl Çalışmalarına', meşhur "Hak Dini Kur'ân Dili" adlı tefsir ve meâl in müellifi Elmalılı M. Hamdi Yazır'dan sonra kaynaklık ettiğini belirtmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Tefsir, Meâl, Dil, Anlam, Elmalılı, Çantay.

ABSTRACT

**With in The Context of Elmalılı and Cantay's 'Forewords'
About 'Translation Phenomenon' and 'Qur'ân's Translations'**

In this article, 'with in the context of Elmalılı (d. 1942) and Cantay's (d. 1964) Forewords about translation phenomenon and Qur'ân's Translations' have been analysed and explained some basic important points in 'Qur'ân's Translations' from perspective of 'language, meaning and conceptual world'.

The basic purpose of this study, above mentioned important principles, Elmalılı and Cantay's Forewords have been emphasized in 'Qur'ân's Translations'; provided a contribution to 'Translation World'.

The authors and interpretationers Elmalılı and Cantay's 'Forewords' have been provided a contribution, expansion and mark a new epoch to 'Translation - Interpretation Tradition' and 'Translation Methodology'.

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Elemanı (e-posta: hasyil70@atauni.edu.tr).

22 HAZ 2010

MADDE 14 NİSAN 2008 AN
SÖMEL İZLİM KURULU

Ancak kadın hemcinsleri olan kadın cemaate imamlık yapabilir. Çünkü kadının kadınlara imamlık yaptığını gösteren sağlam hadisler vardır. Günümüzde değişik vesilelerle bir araya gelen kadınların namazlarını cemaatle kılmaları sünnete uygundur.

Kadını ev halkına imamlık yaptığını gösteren bir rivayet vardır. Hz. Peygamber, Ümmü Varaka isimli, Kur'an'ı ezbere bilen bir hanımın kendi ev halkına imamlık yapmasına izin vermiştir. Ev halkı içerisinde bir cariyesi bir kölesi ve bir de yaşlı müezzini vardı. Bu rivayetten yola çıkan bazı alimler, ev halkı içerisinde bilgi ve okuma becerisi bakımından imamlık yapmaya uygun bir erkek yoksa, kadının erkekler dahil ev halkına imamlık yapmasını caiz görmüşlerdir. Fakat alimlerin çoğu, bu izin adı geçen hanıma özel olduğunu, kadının ev halkından olsa bile erkeğe imam olamayacağı görüşünü benimsemişlerdir.

Kadınların cenâze namazı kılmalarını engelleyen dini bir hüküm yoktur. Kadınlar, isterlerse Hz. Peygamber'in koyduğu ölçülere uyarak cenâze namazı kılabilirler. Cenâze namazını kılacaklarında erkeklerin arasında saflarda sıkışmamalı, izdihamın dışında, arkada saf tutmalıdır. Günümüzde kadınların cenâze namazlarına katılmamaları, tamamen zamanla oluşan bir gelenekten kaynaklanmaktadır. Bu geleneğin oluşmasında cenâze namazının farz-ı kifâye olması, kadınların da bu görevi erkeklere bırakmalarının etkili olduğu söylenebilir.

Kısacası; namazı cemaat halinde kılmak Hz. Peygamber'in çok önemli bir sünnetidir. Erkeklerin cemaatle kılabilirdikleri her namazı kadınlar da kılabilirler. Ancak bu konuda herkes üzerine düşen görevi yapmalıdır. Her şeyden önce kadınlar, bu konuda bilinçli, istekli ve hatta Hz. Ömer'in hanımı gibi ısrarcı olmalıdırlar. Hz. Peygamber'in koyduğu ölçülere tam olarak riayet etmelidirler. Camiler giderken koku sürümemeli, tesettüre riayet etmeli, cemaati rahatsız edecek davranışlardan sakınmalıdırlar. Namazlarını ya arka safta veya kendilerine ayrılan kısımda kılmalıdırlar.

Camilerin fizikî eksilikleri giderilmeli, kadınların abdest alabilmeleri ve namaz kılmaları için özel bölümler oluşturmalıdır. Gerektiğinde camilerin mahfilleri kadınlara tahsis edilmelidir. Çünkü abdest alacak yer sıkıntısı çeken ve camide yer bulamayan hanımların camilere ilgi göstermesi beklenemez.

pek çok nüsha farkları vardır ve anılan yazarın iddiaları hilâfına, en iyi yazmalarda şu şekildedir¹²⁸ :

بَانَصْدُو بَيْتٍ وَجَارِ رَفْتَهُ زَعَامٍ بَانَصْدٍ وَبَيْتٍ وَبَنْجٍ كَشْتِ تَمَامٍ

Esasen eski kaynaklarda, meselâ Câmî'nin *Nafahât*'ında Sanâ'î'nin *Hadîka*'sını tamamladığı 525 yılında öldüğü söylenir ki, bunların yazarlarının ellerindeki nüshada da yalnız bu tarihin mevcut olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

3 — Nihayet al-Raffâ'nın kaydettiği tarihte günün (yani 11 şaban pazar) yanlış olmasına gelince, bu doğrudur. Hicrî tarihleri milâdiye çevirme cetvellerine göre, 11 şaban pazar değil, perşembedir. Fakat bu yanlış bütün tarihi reddetmemiz için kâfi bir sebep değildir. Sanâ'î'nin eserlerini veya yalnız *Hadîka*'sını toplayıp, önsözünü yazan al-Raffâ' arada geçen zaman içinde onun ölüm tarihinin gününü (yani ayın kaçında olduğunu ve bugünün adını) unutmuş ve ezberinde bulunan yanlış bir günü (yani rakamı veya gün adını veya her ikisini birden) kaydetmiş olabilir ki, o zamanlar takvimlerin azlığı düşünülürse, bunun pek mümkün olacağı hemen kabul edilebilir.

Bütün bu araştırmalardan, sanırım ki, şu sonuç kendiliğinden çıkmaktadır : Sanâ'î'nin ölüm tarihi olarak gösterilen yıllardan yalnız al-Raffâ'nın gösterdiği 11 şaban 525 pazar tarihi doğrudur ve bunun mümkün olmadığını gösterebilecek hiç delil yoktur, ancak bu tarihte ya 11 rakamı veya günün adı yanlıştır.

¹²⁸ Bk. Mudarris-i Rażavî, s. 50 ve krş. *Hadîka*, s. 747, not 11 ve 12. *Hadîka*'nın 525 h. yılında bittiğini gösteren bu beyitin içinde bulunduğu iyi nüshalar olarak şunlar da anılabilir: Rieu, II, 549; Sachau-Ethé, nr. 528, 530, 531, 532 v.b.

Necati Lugal Armağanı
Ankara 1968

TTK Yayını

İBADET DİLİ

HİKMET BAYUR

(Ankara)

Çocukluğumdan beri anlamadan ibadetin doğru olmadığı düşün- cesindeydim. Bu belki de bizlere ezberlettirilen upuzun arapça Kur'an surelerini ezberde tutmakta çektiğim güçlükten ileri geliyordu. Ulüm-u diniye hocalarımıza "bunlar ne demek, türkçesini ezberlesek olmaz mı?" desem: "Sus kâfir olursun. Kelâmu'llahı olduğu gibi bellemek sevaptır, mânasına aklın ermez." gibi sert sözlerle karşılaştım. Büyüdükten sonra Ebu Hanife mezhebinde arapça'dan başka bir dilde namaz kılmanın ve Kur'an okumanın caiz olduğunu, öğrendim ve biz Osmanlı Türkleri İmam-ı Âzam Ebu Hanife mezhebinden olduğumuz halde din adamlarımızın buna bir türlü yanaşmak istemeyişlerine ve hocalarımdan görmüş olduğum terslemeye şaşım.

Arada'nı yirmi yıl geçti. 1933 de Millî Eğitim Bakanı oldum. Osmanlı devrinde Evkaf Nazırlığı ve Şeyhülislâm vekilliği etmiş olan Elmalı'lı Hamdi Hoca'nın¹, Cumhuriyet hükümetince kendisinden yazılması istenilmiş olan Kur'an tefsiri bitmiş ve Millî Eğitim Bakanlığınca yöneltilen devlet basınevinde basılması için bu bakanlığa gönderilmişti².

¹ Bu yazımızda iki Hamdi Hoca'nın adı geçmektedir. Bunları doğuş yerle- riyle biri birinden ayırmak görenek olmuştur. Biri Elmalı'lı öbürü de Akseki'lidir. Ona göre adlarının başına hep bu iki yerden birinin adını koyacağız. Bunların birincisi daha sonra Yazır, ikincisi ise Aksekili soyadını almıştır.

² Konu ile ilgisi dolayısıyla bir andıçımı yazıyorum. Bilindiği gibi Atatürk yeni bir Kur'an tercüme ve tefsiri yapılmasını istemiş, tercüme İslâm şairi diye ünlü, İstiklâl marşı yazarı Mehmet Akif'e ve tefsir de yukarıda adı geçen Elmalı'lı Hamdi Hocaya havale edilmişti. 1928 yazında Kâbil'e giderken bir kaç gün Mısır'da kaldım ve eski dostum Mehmet Akif'i görmeye gittim. Adresini Elçilikten sorduğum- da Elçi Mehmet Ali Şevki "mademki kendisiyle dostluğunuz var benim tarafımdan rica edin bitirmiş olduğunu duyduğum Kur'an tercümesini bir an önce getirip versin, gelen beş bin lirayı da kendisine vereyim. Ankara beni sıkıştırıyor." dedi. Akif'e bunu anlattığımda: "benim yapacağım tercüme belki yeni harflerle basılmış tek tercüme olacaktır, halbuki duyduğuma göre Elmalı'lı Hamdi Hoca'dan istenilen Tefsir'i basamayacaklar. Tefsirsiz tercümeden bir şey anlaşılmalıyacağı ve eski harflerle olan tefsirleri yeni kuşaklar okuyamayacakları için yazımı vermem. Önce tefsir basılsın". dedi "Korkma Tefsir de basılacaktır" yolunda ne dediysem

ELMALILI M. HAMDI YAZIR

el-Kindî, *Risâle fi Mâhiyyeti mâ lâ Yumkinu en Yekûne lâ nihâyete leh ve me'l-lezi Yukâlu lâ nihâyete leh*, Resâilu'l-Kindî el-Felsefiyye içinde, nşr:Abdülhâdî Ebû Rîde, Kahire 1950(e).

el-Kindî, *Risâle fi'l-'Akl*, Resâilu'l-Kindî el-Felsefiyye içinde, nşr:Abdülhâdî Ebû Rîde, Kahire 1950(f).

el-Kindî, *Risâle fi'l-Fâilî'l-Hakki'l-Evvelî't-Tâmm ve'l-Fâilî'n-Nâkis ellezî hüve bi'l-Mecâz*, Resâilu'l-Kindî el-Felsefiyye içinde, nşr:Abdülhâdî Ebû Rîde, Kahire 1950(g).

Endress Gerhard, *The Circle of al-Kindi:Early Arabic Translations from the Greek and the Rise of Islamic Philosophy*, *The Ancient Tradition in Christian and Islamic Hellenism*, ed. Gerhard Endress, Renke Kruk, Research School CNWS, Leiden 1997 içinde.

Fakhry Majid, *The Subject-Matter of Metaphysics:Aristotle and Ibn Sina (Avicenna)*, *Islamic Theology and Philosophy:Studies in Honor of George Hourani* içinde, ed:M. E. Marmura, Albany 1984.

Ivry Alfred L. *Al-Kindî and The Mu'tazila:A Philosophical and Political Reevaluation*, Oriens, vol. 25, 1976

Ivry Alfred L., *Al-Kindî's Metaphysics*, Albany 1974.

İbnu'n-Nedîm, *el-Fihrist*, nşr:İbrahim Ramazan, Beyrut 1997.

Kaya Mahmut, *Felsefi Risâleler*, İstanbul: Klasik Yay. 2002.

Rescher Nicholas-Haig Khtachadourian, *Al-Kindi's Epistle on the Finitude of the Universe*, ISIS, vol:56, no. 4, (Winter 1965)

Sambursky Shmuel, *Note on John Philoponus' Rejection of the Infinite*, *Islamic Philosophy and Classical Tradition* içinde, ed:A. Hourani vd., Oxford 1972.

Staley Kevin, *Al-Kindi on Creation: Aristotele's Challenge to Islam*, *Journal of the History of Ideas*, vol. 50, no. 3, 1989

Walzer Richard, *New Studies on al-Kindî*, *Al-Kindî:Text and Studies* içinde, ed:Fuat Sezgin, Frankfurt 1999.

Yâsin Cafer Ali, *Feylesûfâni Râidâni:el-Kindî ve'l-Fârâbî*, Beyrut 1982.

From 'Traditional Ulema' to 'Modern Ulema': Political and Scientific Ideas of Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Efendi

FARUK YASLIÇİMEN

Özet: Bu çalışmada, fazla detaylarına girmeden, geleneksel Ulema ve islamcı düşünürler arasındaki tarihi süreklilik ve farklılaşma ilişkisi irdelenmeye çalışılacaktır. Burada İslamcı ifadesi yerine, onların geleneksel Ulema ile benzerlik ve farklılıklarını daha iyi ifade edebileceği düşünülen modern Ulema tabiri tercih edildi. Çalışmanın başında bu konu üzerinde durulduktan ve metodolojik bir ayırım yapıldıktan sonra Osmanlı son dönem düşünce hayatının en önemli müfessir ve aktivistlerinden olan Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın hayatı ve fikirleri üzerinde yoğunlaşıldı. Böylelikle, konu ile ilgili üretilmiş literatürden yola çıkarak, İslamcı yazarların geleneksel Ulema ile olan süreklilik ilişkisi kronojik devamlılık esasıyla irtibatlandırılmak suretiyle yeni bir perspektif getirilmeye çalışıldı.

Anahtar Kelimeler: Batılılaşma, Ulema, İslamcı, Elmalılı Hamdi, Tanzimat

Abstract: This study will examine similarities and differences between the 'traditional Ulema' and modern-day Islamist intellectuals, or 'modern Ulema'. More specifically, distinctions will be made between the approaches of the modern Ulema and the traditional Ulema toward reforms. However, the study will concentrate on the approaches of Elmalılı Hamdi Yazır Efendi, whose life I shall introduce chronologically and opinions thematically, about certain Westernization policies of the Ottoman Empire. His deeds in both political and cultural fields convey and reflect the general attitudes of the Islamist intellectuals of the time about Westernization. Thus, considering the literature, a new perspective will be presented denoting the continuity between the traditional Ulema and the modern Ulema.

Key Words: Westernization, Ulema, Islamist, Elmalılı Hamdi, Tanzimat

Atrif®: Yaslıçimen, Faruk, "From 'Traditional Ulema' to 'Modern Ulema': Political and Scientific Ideas of Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Efendi", *İLEM Yıllık*, yıl 1, sayı 1, 2006, s.139-165, İstanbul.

07 Eylül 2009

MADDE YAYINLANMIŞTAN
SONRA GÜLEN İKİTİM

Hangi kaynaktan gelirse gelsin, hangi inanışın devamı olursa olsun vaftiz, Hıristiyanlığın bütün mezheplerince kabul edilen dini bir gerekliliktir. Hemen hemen bütün Hıristiyanlar, vaftiz sayesinde insanların Hıristiyanlığa girerek, aslı günahattan kurtulmasına ve İsa ile bütünleşerek nimete kavuşmasına; böylece dünya ve ahiret mutluluğuna ermesine sebep olduğuna inanmaktadırlar.

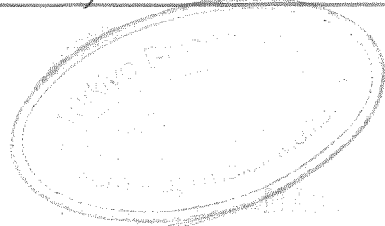
Temelde her yaştan insana, dine girmek veya nimete kavuşmak için yapılması gereken vaftiz, ilk dönemlerde aslı günahattan kurtulma düşüncesiyle daha çok çocukluk yaşlarında uygulanan bir ayin olmuştur. Ancak dine girmenin irâdî bir davranış olduğunu belirten bazı ilâhiyatçıların itirazı, vaftizin bülûğ çağına eren kimselere tatbik edilmesi neticesini doğurmuştur. Fakat vaftizden elde edilecek beklentiler, uygulamada esnek davranılmasını zarurî kıldığından her dönem herkesin, özellikle Hıristiyan muhitinde çocukların vaftiz edilmesine sebebiyet verilmiştir. Dolayısıyla bu prensip kiliseye mensup kişilerin sayılarını çoğaltırken, Hıristiyanlığın yayılmasında sevgi ve hoşgörü prensibinin pratize edilmesini kolaylaştırmıştır.

Hıristiyan dünyasında aynı esnekliği vaftiz yapacak kimseler konusunda da görmekteyiz. Zira belli dönemlerde sadece üst düzey kilise görevlileri vaftiz yapabilirken, sonradan kendisi vaftiz olmuş herkesin her yerde vaftiz edebilme imkânı sağlanmıştır. Yine ilk dönemlerde Hz. Yahya'nın yaptığı vaftizin devamı kabul edilerek, suya daldırma veya batırma şeklinde uygulanan vaftiz, her alandaki kolaylaştırmaya paralel olarak su dökme veya su serpmeye şeklinde uygulanır hale gelmiştir.

Ankara Üniversitesi

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ,

cilt: XXXIV (1993) s. 155-173.

ELMALILI MUHAMMED HAMDİ YAZIR'IN TEFSİR ANLAYIŞI

Dr. Halis ALBAYRAK

Elmalılı Hamdi Yazır'ın tefsir anlayışını bir çerçeveye oturtabilmek için geleneksel Fatiha-Nas türü Kur'an Tefsirlerinin özelliklerini tanımak gerekir. Çünkü Elmalılı da mütedavil Kuran Tefsirlerini kaynak olarak kullandığını söylemekte ve tefsiri, en azından enlara tertip bakımından ilk bakışta benzerlikler arz etmektedir. Öyleyse bu noktada geleneksel tefsirin belli başlı ayırıcı özelliklerine çok kısa bir biçimde değinmek gerekir.

Bilindiği gibi ilk dönemlerde Hz. Peygamber, sahabe ve tabiinden rivayet ağırlıklı bir mecrada yürüyen tefsir, sonraları tefsir terminolojisinde "dirayet tefsiri" olarak adlandırılan yeni bir yapıya ve anlayışa kavuştu.

Dirayet tefsiri gurubuna dahil edilebilecek tefsirlerde artık müfessirlerin kendi birikimlerine dayalı olarak Kur'an ayetleri hakkında fikir yürüttüklerini görüyoruz.

Böylece tefsirin kaynakları arasına Kur'an, sünnet ve sahabe görüşleri yanında kişilerin şahsî yorumları da katılmış oldu. Yani Kur'an müfessirleri artık sadece rivayetler arasında tercih yapmakla sınırlı kalmıyor, kendi eğilimlerine, fikri ve ilmi seviyelerine göre yorumlar yapıyorlardı. Bu arada tefsir alanında metod ağırlıklı müstakil çalışmalar da zamanla İslam ilim ve kültür hayatında yerini buluyordu.

Ulûm'ül-Kur'ân'a dair müstakil eserlerle, bütün Kur'an ilimlerini cem'eden eserler Kuran Tefsirlerinin yanında bir başka mecrada gelişmesini sürdürüyordu.

Bu süreç içerisinde Kur'an Tefsirleri, tefsir terminolojisinde yerini bulan ve problem olarak ortaya çıkan unsurları da bünyesine aldı.

3 LKİM

1995

Mısırlı İslam Tarihçisi ve Hukukçusu Muhammed Hudari Bek (1837-1927): Hayatı, Eserleri ve Fikhî Görüşleri.....	167-178
Prof. Dr. Ferhat KOCA	
Son Devir Osmanlı Hukukçusu Küçük Ali Haydar Efendi (1853-1935): Hayatı, İlmî Faaliyetleri ve Eserleri	179-188
Doç.Dr. H. Mehmet GÜNAY	
Muhammed Bahîr el-Mutî'î (1854-1935): Hayatı Ve İlmî Kişiliği	189-204
Dr. Ali İhsan PALA	
Şam Fakihî Ahmed ez-Zerkâ' (1869-1938).....	205-210
Necmüttin KIZILKAYA	
Elmalı M. Hamdi Yazır'ın (1878-1942) İlmî Kişiliği Ve Fikhî İlimindeki Yerine Bir Bakış	211-232
Y. Doç. Dr. Menderes GÜRKAN	
Son Dönem İslam Hukukçularından: İzmirli İsmail Hakkı (1868-1946).....	233-268
Yahya MACİT	
Modernleşme Sürecinde "Fıkıhın ve Fıkıh Usûlü'nün İhyâsı" Söylemine Karşı Bir Duruş: İzmirli İsmail Hakkı (1868-1946)	269-296
Kerime CESUR	
Zor Zamanda Yapılabileceklerin En İyisini Yapan Bir İslam Alimi: Ahmed Hamdi Akseki (1887-1951).....	297-312
Doç. Dr. Abdullah KAHRAMAN	
Muhammed Zâhid el-Kevserî (1863-1952) Hayatı, Eserleri ve Fikhî Görüşleri).....	313-330
Dr. Mehmet Ali YARGI	
Abdulkadir Üdeh (1907-1954) -Hayatı Eserleri ve İslam Hukukuna Katkısı-	331-336
Y.Doç.Dr.Haluk SONGUR	
İdealist Bir İslam Hukukçusu: Abdülvehhab Hallâf (1888-1956)	337-346
Doç. Dr. Abdullah KAHRAMAN	
Şemseddin Günaltay'ın (1883-1961) İctihada İlişkin Görüşleri Üzerine Bir Değerlendirme	347-368
Y. Doç. Dr. Menderes GÜRKAN	
Mahmûd Şeltût (1893-1963) Hayatı, Düşüncesi ve Eserleri.....	369-398
Murat ŞİMŞEK	

Mustafa es-Sibâî (1915-1964) ve Eserleri	399-408
Dr. M. K. Abdüssamet BAKKALOĞLU	
Hilâfet Karşısı Bir Ezher'li: Ali Abdurrâzık (1883-1967)	409-426
Doç. Dr. Talip TÜRCAN	
Bir Fıkıh Âlimi Olarak Ömer Nasuhi Bilmen (1883-1971) -Türkiye'deki Fıkıh ve Mukayeseli Hukuk Çalışmalarına Katkısı-	427-438
Doç. Dr. Talip TÜRCAN	
Abdürrezzak Ahmed es-Senhûrî (1895-1971)	439-448
Doç. Dr. Murteza BEDİR	
Muhammed et-Tâhir b. Âşûr (1879-1973)	449-460
Dr. Ali PEKCAN	
Allâl El-Fâsî (1910-1973).....	461-478
Dr. Ali PEKCAN	
Muhammed Ebû Zehre (1898-1974) Hayatı-İslam Hukuku ve Diğer Disiplinlerle İlgili Bazı Görüşleri- Eserleri....	479-496
Prof.Dr. Saffet KÖSE	
Ebü'l-Vefâ el-Efgâni (1893-1975)	497-502
İslam DEMİRCİ	
Ali Himmət Berki (1882-1976) (Hayatı, Eserleri ve İslâm Hukuku'na Katkısı)	503-514
Araş. Gör. Ahmet Hamdi FURAT	
İslam Hukukunu Çağına Taşıyan Bir Fakih: Ali El-Haffî (1890-1978) ve Eserleri	515-536
Dr. Rahmi YARAN	
Lübnanlı Hukukçu Ve Devlet Adanı Subhî El-Mahmesâni (1906-1986)	537-544
Doç. Dr. Ahmet ÖZEL	
Pakistanlı İlk Dönem İslam Hukuku Üzerine Çalışan Son Dönem Âlimlerinden Ahmed Hasan (1932-1996).....	545-556
Y.Doç.Dr. Haluk SONGUR	
Ali Câdelhak (1917-1996) ve Çağdaş Fikhî Sorunlar.....	557-574
Dr. Ali İhsan PALA	
Abdülfettâh Ebû Gudde (1917-1997).....	575-584
Dr. Ali PEKCAN	

MADDELERİN İZLENİMLERİ
SUNMA

İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sayı: 6, Konya 2005
0.2533

CONTENTS

THE BORDERS OF İNSPRATIC EXPLANATION AND İNSPRATIC EXPLANATION OF ELMALILI HAMDİ YAZIR

Doç.Dr. Muhammed ÇELİK.....1

THE PARTICULAR ARMY;CONSİSTED OF TURKISH N THE ABBASIDS PERİOD

Dr. Mehmet AZİMLİ.....29

THE BARİER AT MOTODOLOGY OF İSLAMIC LOW

Dr. Abdülkerim ÜNALAN.....49

DİALECTİC AS EPİSTEMOLOGY OF TEHOLOGY AND THE EXAMPLE OF AŞ'ARİ İN USİNG OF DİALECTİC METHOD

Dr. Ahmet ERKOL.....67

İAGLİB İN ARABİC LANGUAGE

Dr. M. Edip ÇAĞMAR.....95

İŞARİ TEFSİRİN SINIRLARI VE ELMALILI HAMDİ YAZIR'DA İŞARİ TEFSİR

Doç.Dr. Muhammed ÇELİK*

THE BORDERS OF İNSPRATIC EXPLANATION AND İNSPRATIC EXPLANATION OF ELMALILI HAMDİ YAZIR

"İşari Tefsir" is a sort of the understanding studies of Kur'ân. In our sources we see that "İşari Tefsir", which know restricted to "sufi tefsir", has a extensive domain including "sufi tefsir" too. For validity of this sort of tefsir he has to befit to "zahir tefsir." In this article wetried to show that "İşari Tefsir" is not consist of "Sufi Tefsir" giving examples from M. Hamdi Yazır's tefsir named "Hak Dini Kur'ân Dili" by the majority of votes.

GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerim, nüzûle başlamasıyla beraber, gündemin birinci maddesine oturarak inisiyatifi ele almış, mümin münkir hemen herkesin dikkat ve meraklarını çekmiştir. Bundan itibaren, anlaşılacak ve yorumlanacak üzere bahse konu olmuştur. Bu yöndeki faaliyetler, ilk zamanlarda "te'vil", daha sonra genellikle "tefsir" adıyla anılmıştır.

İlk müfessir Hz. Peygamber'e ve vahiy atmosferini yaşamaya mahzar olan sahabeye dayanan *rivayet* ağırlıklı tefsire, sonraları çoğunlukla bu rivayetlere aykırı düşmeyecek şekilde akıl ve tefekkürün daha bariz bir tarzda devreye girmesiyle *dirayet tefsiri* katılmıştır. Kur'ân, anlaşılacak ve amel olunmak için geldiğini açıkça bildirmektedir. "Biz, Kur'ân'ı anlaşılıp öğüt alınması için kolaylaştırdık. Öğüt alan var mı?"¹ Bu itibarla, içtimai tefsir, lügavi tefsir, edebi, hukuki ve fenni keşiflere yönelik anlama ve yorumlama gayretleri, duyulan ihtiyaç üzerine kendini belli etmiştir. Bunun

* D.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Kamer (54), 17, 22, 32, 40.

Ahlâk anlayışı çerçevesinde teorik ahlâktan (etik/ahlâk felsefesi) ziyâde pratik ahlâk (moral/ahlâki eylem) üzerinde duran Sivâsî, ahlâki ilkelerin yaşanmasına ve hayata tatbik edilmesine (ahlâkta amel boyutuna ya da inanç-ahlak ilişkisine) gayret etmektedir. Ahlâki, genel anlamda dîn ile özelde ise İslâm ile temellendirmeye çalıştığını söyleyebileceğimiz Sivâsî'nin, şiirleriyle ya da şiir diliyle insanları irşad etme gayretinde ve çok özelde ise tasavvufî ahlâki öğretim gayesinde olduğunu belirtebiliriz.

Son satırlarımızı, Sivâsî'nin ahlâk anlayışını özetleyen ve ahlâkiliğin öncelikle kişinin kendinde olması gerektiğini belirten şu veciz beytiyle bitirelim:

Budur dîn ehlinün dâyim cihâdı
 Şilâhın çözümez eyler ictihâdı
 Cihâd-ı ekberidür mü'mininün
 Budur hem harb u darbı ehl-i dinün
 Ki cümle ehl-i dünyâ olsa kâfir
 Sen olsan bu sıfatdan pâk ü tâhir
 Zarar virmez sana küfr-i cihânun
 Dürüş pâk eylegil beytü'l-emânun.¹²³

Elmalılı Meh. Hamdi

MADDE YAYIMLANDIKTAN
 SONRA GELEN DOKÜMAN

08 AĞU 2008

D.1956

C.Ü. İlahiyat
 Fakültesi Dergisi
 XII/1 - 2008, 147-175

Hak Dini Kur'an Dili Adlı Tefsirde Hadis Kullanımı

Yrd.Doç.Dr. Sami ŞAHİN*

Özet

Dirayet ve rivâyet özelliği taşıyan *Hak Dini Kur'an Dili* adlı tefsirinde M. Hamdi Yazır, âyetleri açıklamak için sahih hadisler yanında hasen ve zayıf hadisler kullanmıştır. O, kullandığı hadis ve rivâyetleri hadis kitapları yerine çoğunlukla tefsir kitaplarını referans göstererek almıştır. Ayrıca her hangi bir kaynak belirtmeden meçhul kalıpları kullanarak da rivâyette bulunmuştur. Onun tefsirinde ne tür rivâyet ve hadislere yer verdiği örneklerle ortaya konmuş, böylece hadisçilik açısından kuvvetli ve zayıf yönüne işaret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hak Dini Kur'an Dili, Elmalılı, hadis kullanımı

Abstract

Elmalılı M. Hamdi Yazır used non-authentic and hasen (*agreeable*) traditions (*hadith*) besides the authentic ones to explain the verses of the Qur'an in his commentary book titled '*Hak Dini Kur'an Dili*' having the aspects of narration and rationality. In his book, he took the traditions and narratives to explain the verses mostly giving reference to the commentary books instead of hadith books. In addition, he narrated some traditions using unknown models without referring to any sources. The kinds of narratives and traditions that he gave place in his commentary book were put forward with examples, and so it was indicated to his strong and weak sides from the angle of hadith science.

Key Words: Hak Dini Kur'an Dili, Elmalılı, hadith usage

Giriş

Her İslami ilim, hadislerden ve hadis ilimlerinden faydalanmış ve hadislere dayanarak veya onlardan yardım alarak pek çok problemi çözmeye yahut hüküm çıkarmaya çalışmıştır. Tefsirin âyetleri izah ederken hadislerden müstağni olamaması, fıkıhın hadisleri kullanmadan hüküm çıkarmasının mümkün olmadığı gibi kelam, ta-

¹²³ Sivâsî, *Mir'âtü'l-Ahlâk*, haz. Ömer Aldanmaz, 838-841. beyitler, s. 158.

* Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
 (samisahin@cumhuriyet.edu.tr)

BİR FİLOZOF MÜFESSİR, M. HAMDİ YAZIR

Doç. Dr. S. Hayri BOLAY

M. Hamdi Yazır kimdir?

M. Hamdi Yazır, 1294 senesinde Antalya'nın Elmalı kazasında doğmuştur. Anası Fatma Hanım, babası Gölhisar'ın Yazır köyünden Numan Efendi'dir. Hamdi Ef. İlkmeçtebi ve rüştiyeyi Elmalı'da bitirmiş, 1310 senesinde İstanbul'a gelmiş ve devrinin tanınmış âlimlerinden olan Kayseri'li Hamdi Ef.'den ve diğer tanınmış bazı hocalardan dersler görmüş, 1324 senesinde Beyazıt dersâmı olarak icazet almıştır.

«Küçük Hamdi» lâkabıyla da anılan Hamdi Yazır, 1327 senesinde Mülkiye'de «Ahkâm-ı Evkâf ve Arâzî» dersleri okutmuş ve aynı yıllarda «Mekteb-i Kuzat»da «Fıkıh» dersleri vermiştir. Cumhuriyetin ilânı sırasında Mühassısın medresesinde «Mantık» müderrisi olarak vazife görmüştür. Bir ara prens Abdülhalim Paşa'nın teşviki ile «Büyük İslâm Hukuku Kamusu» hazırlamağa başlamış, bir kaç sene meşgul olduktan sonra bu eseri yarıda bırakmıştır.

Medreselerin kapanması ile geçim sıkıntısı içine düşmüş, «Metâlip ve Mezâhip» adlı felsefi tercümesine yazdığı «Dibace»sinde bu sıkıntıdan şöyle şikâyet etmiş: «Senelerden beri devam eden mesâ-i ilmiyesi ta'til edilmiş ve o mesânin müktesep bir ücret-i vataniyesi demek olan kifâf-ı mâişeti tevkîf olunmuş ve bu cihetle hayat-ı hususiyesi ye'sâver bir hâle gelmiş bulunan bir ferdin bu işigali bir küstahlık ve bu temennisi sir hayâ sayılmak lâzım gelirse de ibtilâ-yi ilminin böyle bir tecellisini ma'zur görmemek ve icra-yı vazifede «Rıza-yı Hak'dan başka gaye gözetmeyen bir kalb-i muztaribe Hz. Müsebbibül-Esbâb'ın inâyet-i mutlakasından Kat'ı ümid ettirmek de doğru değildi.»

Kendisi «Muztarip bir kalb» ile böyle sıkıntı içinde kalmasından şikâyet ediyorsa da böyle bir sıkıntı, Onun felsefi meselerlere ne derece

vâkıf olduğunun ortaya çıkmasına hatta bir filozof gibi sistemli düşünme-bildiğinin görülmesine vesile teşkil etmiştir.

Hamdi Ef.yi bir filozof olarak tanımamıza vesile olan «Metâlip ve Mezâhip.» tercümesi, bu mes'ud sıkıntının mahsulüdür. Yukarıda naklettiğimiz ifadelerinden de anlaşılacağı gibi, bu tercüme, Hak'ın rızasına ulaşmak gayesiyle yapılmıştır. Hamdi Yazır gibi «Eski bir fıkıh müderrisi» nasıl olur da bir Fransız felsefecinin «Felsefe Tarihi»ni tercüme etmekte Hak'ın rızasından başka bir şey gözetmez? Bunda bir garabet yok mudur? Vardır ve kendisi de bu garabetin farkındadır. O bu garabeti şöyle izah etmektedir: «Fakat bugünkü hayat şartları altındaki yeni ihtiyaçlara göre, İslâm'a hizmet etmek ile kendisini mükellef bilen ve başka lisana âşina olmayan İslâm âlimlerinin kendilerine yabancı bilgileri tamamlamasak, fikir çalışmalarını açarak hedef tayinlerine vesile olacak böyle bir eserin mutalaasını kolaylaştırmaktaki iyi niyet dikkat nazarına alınırsa, bu garabet zâil olmak lâzım gelir.» Kendisi bu iyi niyetinin İslâm dini tarafından hoş karşılanacağına kânidir. Demek ki Hamdi Ef. sırf felsefe meselelerine âşinâ olmak veya sırf kendini tatmin etmek için onlar üzerinde etraflı ve derinliğine mutalaada bulunmamış, zihni bir tatmin için felsefeye eğilmemiştir. Böyle olsaydı uzun zaman felsefeyle derinliğine meşgul olmazdı.

Tahsil hayatında 3-4 sene sırf Kelâm ve Felsefeyle meşgul olan ve uzun meşgulliyetinin neticesi olarak felsefe mektep ve meselelerine yakından vukuf kazanan Hamdi Yazır, Fıkıh okuttuğu sıralarda «Garbın hukuk esaslarını tanımak ve İslâm şeriâtının insanî ve içtimai kıymetleriyle Garp hukukunu ilmi mukayesesine» dair bir fikir edinebilmek için, bu hususta Fransızca eserleri mütalaaya başlamış, fakat hukukî sahada ki bu çalışmalar da «Esas teşkilât Hukuku»ndan tekrar felsefeye yönelmek ihtiyacını göstermiştir. Bunun üzerine işe «Mantık»tan başlamış, Darülhilâfe medreselerine bağlı olan Süleymaniye Medresesinde «Mantık müderrisliği» yaptığı sırada Alexandre Bain'in «İstintâcî ve İstikrâî Mantık» adlı eserini tercüme ederek okumuş; zekâsı kuru bir nakilci olarak kalmaya müsait olmadığı için «Diğer felsefeler hakkındaki yeni fikirlerin İslâm'daki mantık ve ilim telâkkileri ile münasebetlerini» araştırmış; böyle bir araştırma da bittabi kendisini felsefe tarihi ile yüzyüze getirmiştir. Bu hususta da çeşitli eserleri gözden geçiren Hamdi Ef. Fransız filozofu Paul Janet'nin G. Séaille ile yazdığı «Histoire de la Philosophie» adlı eserini «Tam mânâsıyla ilmi ve felsefi ve eşsiz toplu bir eser» olarak görmüş, bunun üzerine bu eserin ilâhiyat ve metafizik kısımların tercüme etmiştir. Tercüme ettiği kısımlara sık sık notlar koyarak çeşitli fikirler ve filozoflar hakkında tenkid, takdîr ve tasviplerini bildirmiştir. Bu

TÜRKİYE DİYANET VAKFI
YAYIN MATBAACILIK VE TİCARET İŞLETMESİ

Meşrutiyet Cad. Bayındır Sk. No:55 • Kızılay/ANKARA
Tel: 418 59 49 • 417 09 04 • 425 27 75
Telex: 43 433 İdvk Tr. • Fax: 417 00 09

Yayın No - 109
Sempozyumlar-Paneller Serisi - 1

ISBN 975-389-105-9
93:06.Y.0005.109

27 EYLÜL 1995

MADDE YATIMLANDIKTAN
SONRA BELİRTİLMİŞTİR

Bu kitap
Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi'nin
Dizgi, Fotomekanik, Ofset ve Cilt Tesislerinde
hazırlanmıştır.

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI/ 109

Elmalele

M.HAMDİ YAZIR

SEMPOZYUMU

4-6 EYLÜL 1991

SEMPOZYUM

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No.	33414
Tasınım No	922.872 ELM. M

ANKARA - 1993

geçmişle gelecek arasında bir köprü

050737

03 Mayıs 2014

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

İlmalılı
Muhammed
Hamdi Yazır

İLMİ ETÜDLER
DERNEĞİ

28 Aralık 2014

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

050737 ELMALILI MUHAMMED HAMDİ
ABDURRAHMAN BESTİL, *Elmalılı Tefsiri'ndeki
hadislerin tahriri (I-III. ciltler)*, Selçuk
Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2004

-
- 14 YAKUP YILDIRIM, Elmalılı M. Hamdi Yazır'a göre bilgi-iman ilişkisi, Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2010
-
- 15 YILDIRAN YALÇIN, Elmalılı'nın Hak Dini Kur'ân Dili isimli tefsirinde sûreler arası tenâsüb ve insicam, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2009
-
- 16 BESTAMİ GÖZALAN, Elmalılı tefsirindeki hadislerin tahriri (VII, VIII ve IX. ciltler), Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2007
-
- 17 ENGİN YILMAZ, Said Nursi ve Elmalılı Hamdi Yazır'ın ahiret anlayışı, Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2010
-
- 18 İBRAHİM TUNCER, Kur'an'ın modern tevili açısından Elmalılı M. H. Yazır'ın tefsiri, Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2003

that he did not trust the Turkish government with his translation and feared they would abuse it for nationalistic purposes. Eventually, Akif decided that he would never submit the work and officially annulled his contract in 1932.²⁰ When Akif bowed out, the Directorate of Religious Affairs gave the translation project to Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır,²¹ who was already at work on the Turkish-language commentary.

Akif's withdrawal from the translation project crushed the hopes of many devout intellectuals in Turkey that a worthy Qur'an translation by a pious, renowned poet would be produced. For seven years, the foremost Turkish poet of the era had been working in self-imposed exile on a literary-religious work of great consequence for Islam in modern Turkey. After the long wait, the ultimate outcome (though not the text itself) was extraordinarily disappointing, especially for Akif's close friends and supporters as well as for the Turkish government. Edip visited Akif in Helwan in 1932 and had the opportunity to read the entire manuscript, which he deemed a masterpiece; he wrote, 'he had polished it for years like a poem, and there were no rough edges in it whatsoever. It flowed like water. It enlivened the heart like a cascade.'²² The poet Süleyman Nazif reported that the verses had a fluency and power which only Akif could produce in Turkish.²³

While his friends lauded the work, they also tried to convince him to submit it, even arguing that it was not simply a personal matter for Akif but rather a work that all Turkish Muslims had a right, even a need, to read. Edip urged Akif to let him take the manuscript back to Turkey with him. The Turkish government maintained its interest in the manuscript as well and requested that those visiting Akif try to persuade him to accept payment for the manuscript, but the poet remained firm and refused to share a copy even with his closest friends.

The Ulama's Best and Brightest: Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (1878-1942)

Elmalılı took over the translation project in the early 1930s. Unlike Akif, Elmalılı was a distinguished member of the professional

religious establishment. From the last generation of the Ottoman ulama, Elmalılı possessed a wide range of intellectual and artistic interests. He was a poet, an accomplished calligrapher, translator and author. Elmalılı had studied European philosophy and, in innovative fashion, taught in his madrasa courses the works of British philosophers John Stuart Mill and Alexander Bain as well as French philosophers Paul Janet and Gabriel Séailles. He translated these works and published his rendering of Janet and Seailles' *Histoire de la philosophie* in Turkish.²⁴ In addition to his intellectual and artistic pursuits, Elmalılı played an active role in politics. He joined the CUP and became a representative of Antalya in the Ottoman parliament. He held a number of bureaucratic and teaching positions within the ulama ranks and served as the minister of Pious Foundations (*evkaf*). After the closure of the madrasas in March 1924, he found himself without a job and spent the rest of his days pursuing scholarly projects largely within the confines of his home under difficult financial circumstances. Elmalılı remained highly respected as a scholar, and the Directorate of Religious Affairs chose him to compose the state-sponsored Qur'anic commentary and, later, to take over the translation project.²⁵

As Elmalılı worked on his translation in the early 1930s and Egyptians debated Qur'an translation across the Mediterranean, Turkish nationalism was entering a new, far more radical, phase. The 1930s were a period of social experimentation, utopian thought and radical movements around the world. In Turkey as well, the state adopted an official policy of revolutionary reformism (*inkılapçılık*) and supported cultural projects that radically re-envisioned Turkish history, language and religion in nationalist terms. These projects were geared towards excavating the essence of the Turkish nation from the various foreign and religious influences that had usurped and obscured Turkishness over the centuries, and reconstructing a modern Turkish identity. Of course, in reality, this romantic project involved constructing a national history based upon both real and imagined elements of the distant Turkic past. Supported by the state, and at times directed by President Kemal himself, such projects flourished. Via the Turkish Language Association (*Türk Dil Kurumu*), an institution in which the president was personally invested, the

MADDE YAYINLANMISINTAN

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN DOKUMAN

22 Mayıs 2015

42963

Muhammed Hamdi Yazır'a göre Allah'ın varlığının delilleri (İsbat-ı vacib)/The Evidences of the existence of god according to Muhammed Hamdi Yazır (The proof of existence of god). GÜNEŞ, İhan. Yüksek Lisans. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1995. 76 s., 59 ref.
Danışman: Prof. Dr. Ahmet Saim Kılavuz. Dili: Tr.

İsbat-ı vacib 031722
- Elmalı Muht. Hamdi 050727

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

22 Haziran 2015

42900

Elmalı Muhammed Hamdi Yazır tefsiri'nde Allah ve alem. SİNANOĞLU, Abdülhamit. Yüksek Lisans. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 1995. 126 s., 43 ref.
Danışman: Y. Doç. Dr. İsa Yüceer. Dili: Tr.

Elmalı Muhammed Hamdi 050727
Halefî Kur'an Dili 080126
Allah 011767

42976

Elmalı Muhammed Hamdi Yazır'ın peygamberlikte ilgili görüşleri/The Opinions of Elmalı Muhammed Hamdi Yazır about prophethood. ÇIRÇIR, Yasin. Yüksek Lisans. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1995. 67 s.
Danışman: Prof. Dr. Ahmet Saim Kılavuz. Dili: Tr.

Elmalı Muht. Hamdi 050727
Kur'an ve 140612

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

22 Haziran 2015

ISLAMKUNDLICHE UNTERSUCHUNGEN • BAND 326

begründet
von Klaus Schwarz

herausgegeben
von Gerd Winkelhane

237601
ISLAMKUNDLICHE UNTERSUCHUNGEN • BAND 326

Benjamin Flöhr

Ein traditionalistischer Korandeuter im Dienste des Kemalismus

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (1878–1942)

050737

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

27 Aralık 2015

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	237601
Tas. No:	922.972 YAZ

KLAUS SCHWARZ VERLAG • BERLIN